

Genetyka ogólna

wykład dla studentów II roku biotechnologii

Andrzej Wierzbicki

Uniwersytet Warszawski

Wydział Biologii

andw@ibb.waw.pl

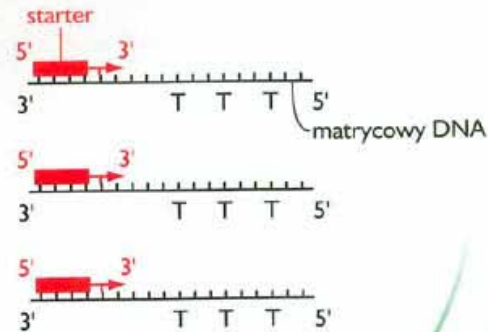
<http://arete.ibb.waw.pl/private/genetyka/>

-
1. Gen to odcinek DNA odpowiedzialny za kodowanie funkcjonalnego produktu.
  2. W genomie występuje szereg sekwencji nie będących genami.
  3. Mitochondria i chloroplasty mają własne genomy.

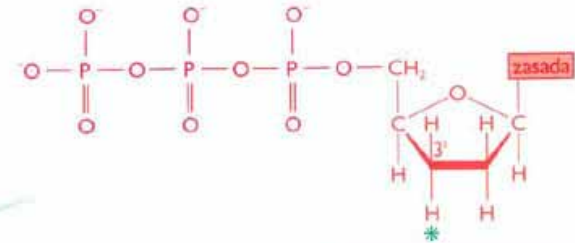
Sekwencjonowanie DNA

Technika terminacji łańcucha (dideoksy)

(A) Początek syntezy nici

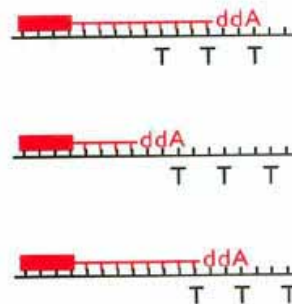

(B) Dideoksyrybonukleotyd A

* miejsce zastąpienia w dNTP grupy -OH przez -H

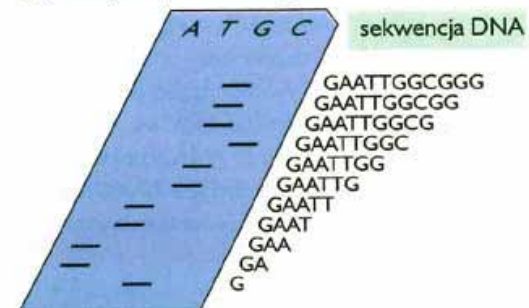
(C) Synteza nowej nici kończy się po włączeniu ddNTP

pula cząsteczek zakończonych A

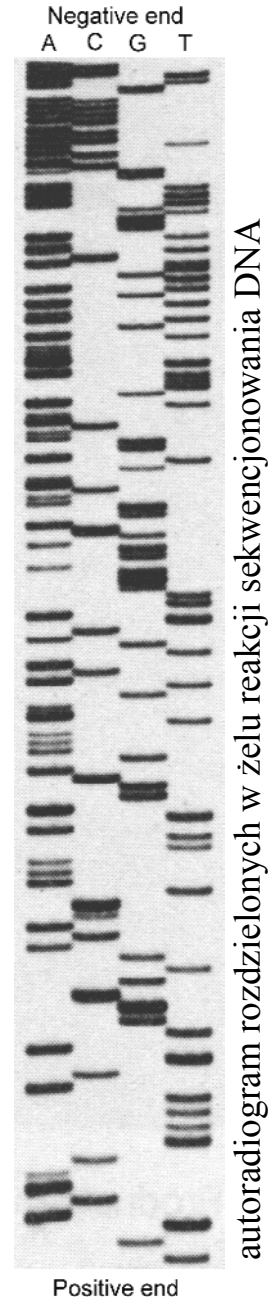
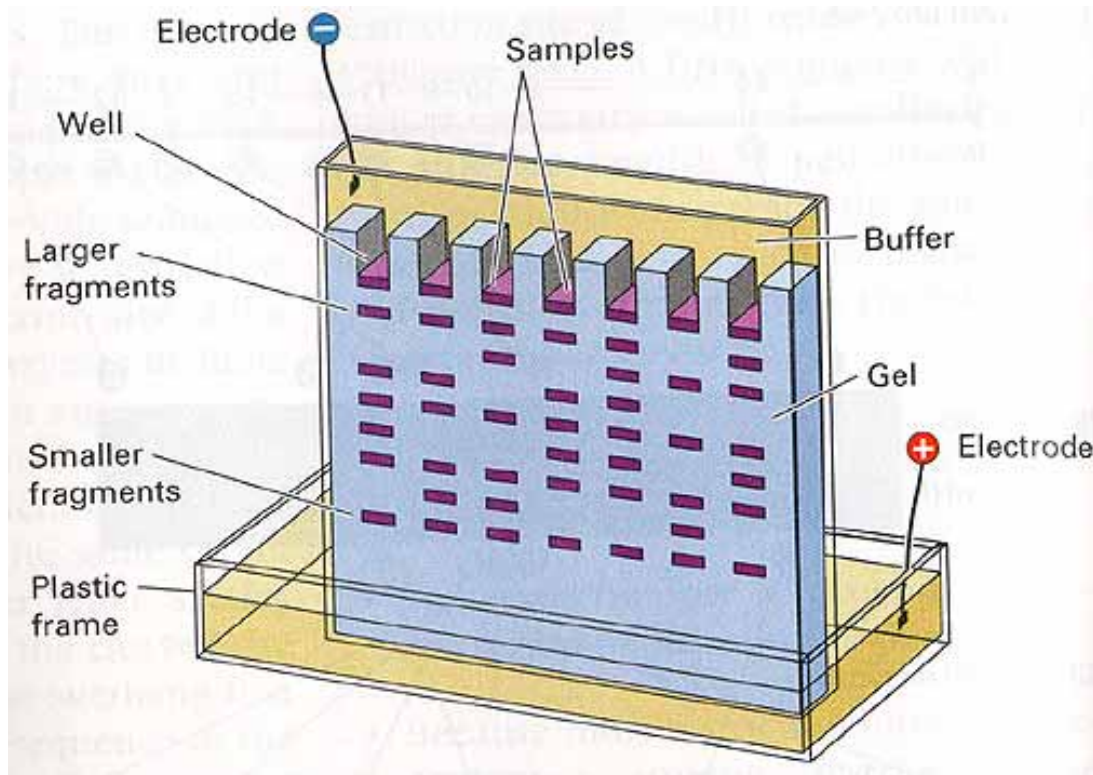
(D) Otrzymany autoradiogram

Sekwencjonowanie DNA

Elektroforeza DNA

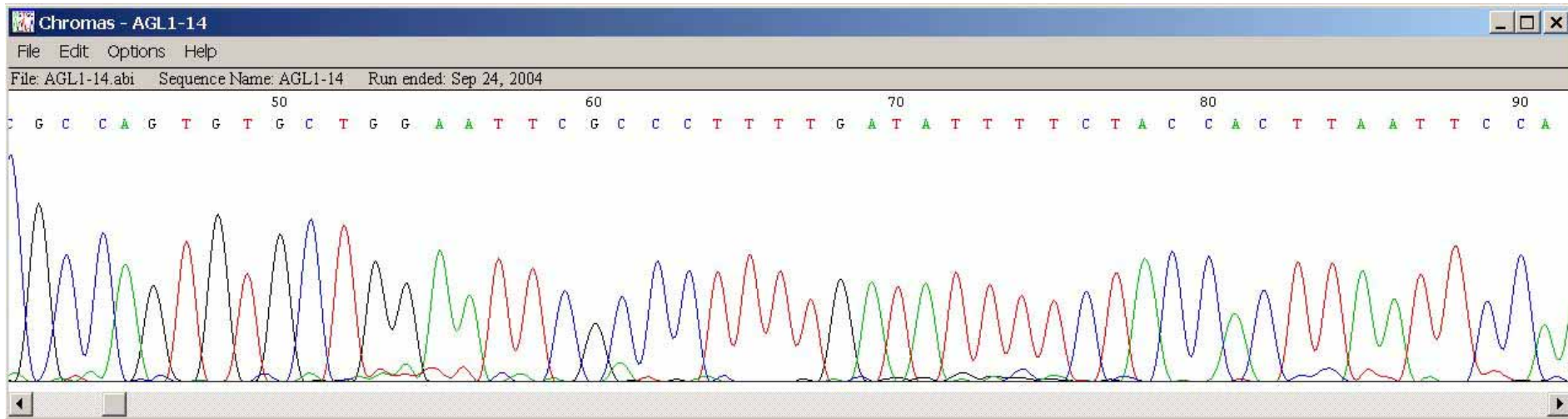
- pole elektryczne - DNA się porusza
- żel stawia opór proporcjonalny do wielkości cząsteczki
- małe cząsteczki DNA wędrują szybko, duże wolno
- prążki - grupy cząsteczek o identycznej długości

Sekwencjonowanie DNA

Co zrobić, aby zsekwencjonować DNA?

- uzyskać właściwą matrycę
- wybrać startery
- reakcję i rozdział zlecić wyspecjalizowanemu laboratorium
- przeanalizować uzyskane wyniki

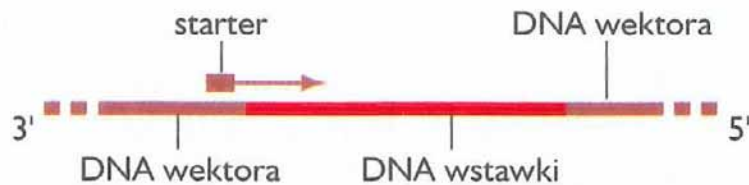

Sekwencjonowanie genomów

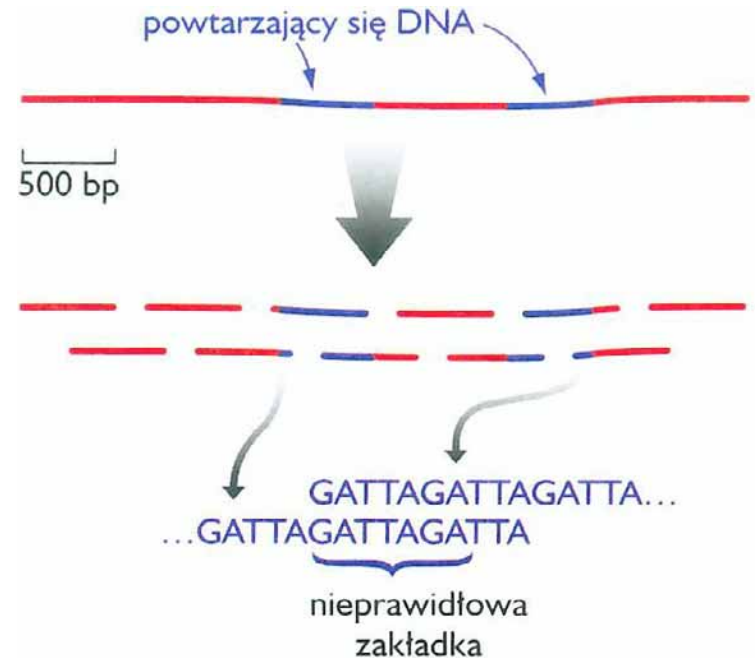
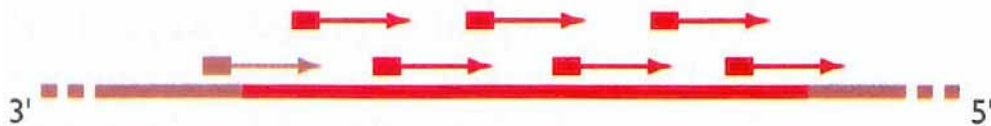
Główny problem: reakcja sekwencjonowania sięga tylko do 1000 pz

- startery wewnętrzne lub DNA pocięty na krótkie fragmenty
- jak ustalić kolejność krótkich sekwencji?
- jak zsekwencjonować sekwencje repetytywne?

(A) Starter uniwersalny

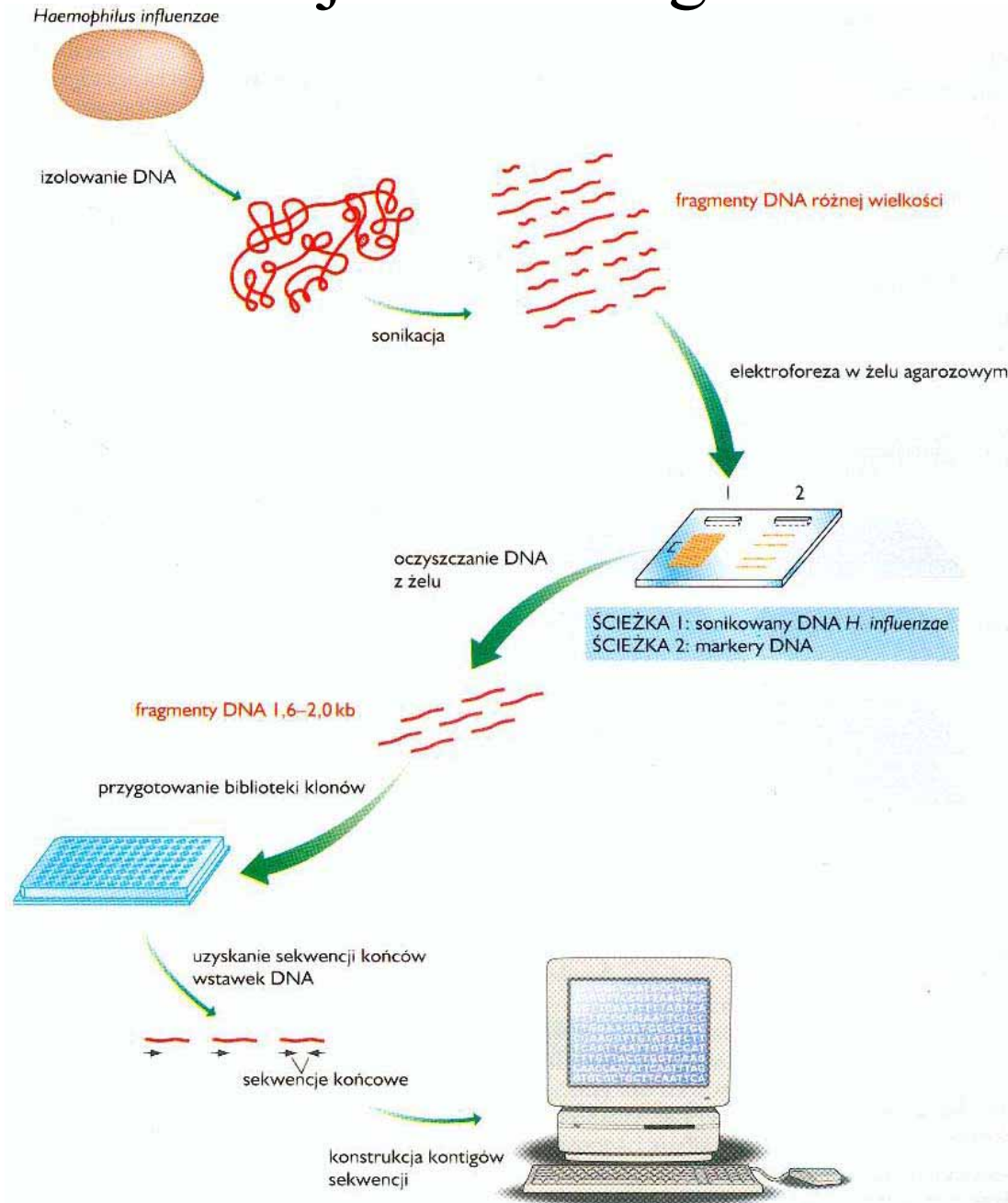
(B) Startery wewnętrzne

Sekwencjonowanie genomów

Metoda shotgun

- losowa fragmentacja DNA
- wybór fragmentów o odpowiedniej wielkości
- wstawianie do wektora
- sekwencjonowanie
- składanie sekwencji w komputerze

Zsekwencjonowane genomy

Organizmy o zsekwencjonowanych genomach (listopad 2004)

- 66 prokariotycznych w tym szereg chorobotwórczych
- wszystkie główne organizmy modelowe
- niektóre rośliny użytkowe
- człowiek

1. Gen to odcinek DNA odpowiedzialny za kodowanie funkcjonalnego produktu.
2. W genomie występuje szereg sekwencji nie będących genami.
3. Mitochondria i chloroplasty mają własne genomy.
4. Genomy wielu organizmów są zsekwencjonowane.

Regulacja ekspresji genów

- po co regulować ekspresję genów?
- jakie są mechanizmy regulacji ekspresji genów?
- na jakich poziomach ekspresja genów jest regulowana

Regulacja ekspresji genów

Znaczenie regulacji ekspresji genów

- rozwój i różnicowanie
- odpowiedź na warunki środowiska
- procesy chorobowe
- wydajność organizmów użytkowych

Regulacja ekspresji genów

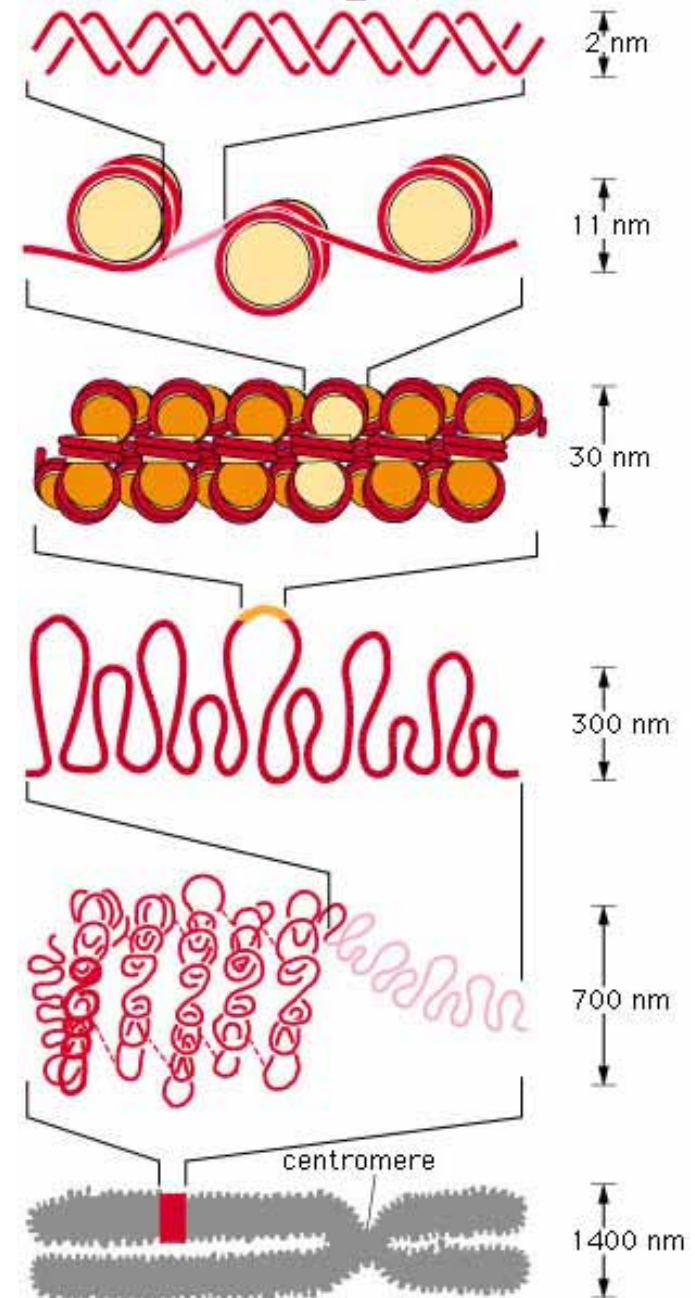
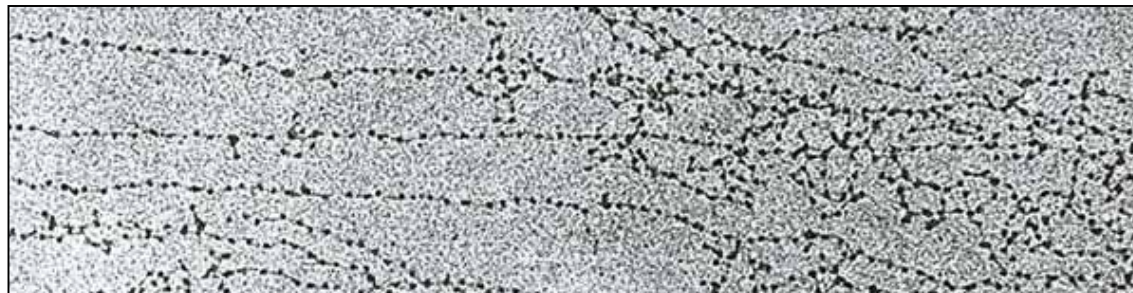
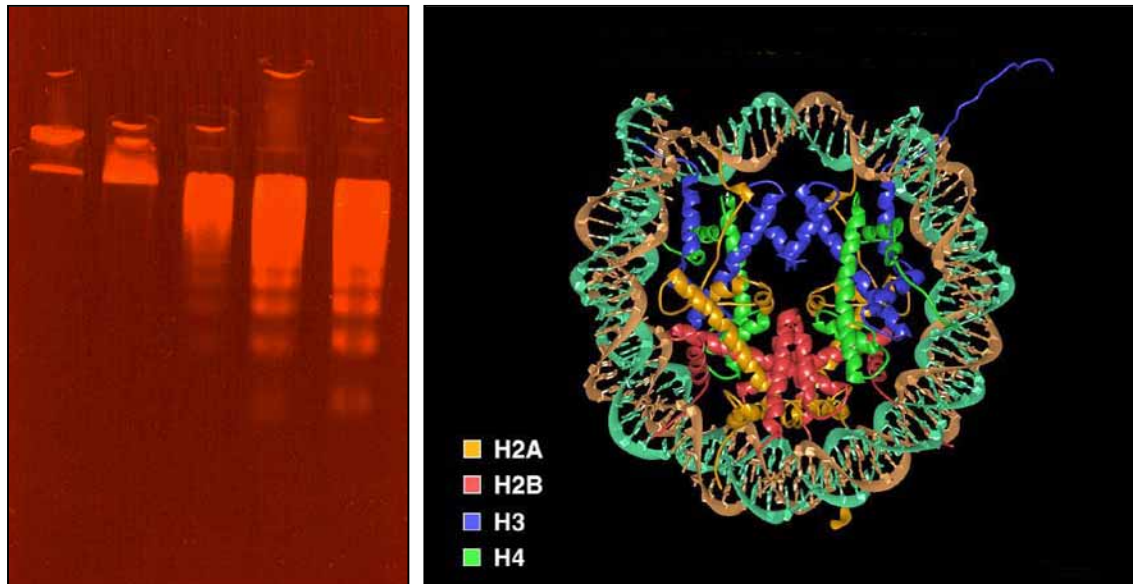
Poziomy na których ekspresja genów jest regulowana

- dostęp do DNA
- inicjacja transkrypcji
- terminacja transkrypcji
- splicing
- stabilność RNA
- inicjacja translacji
- transport białka
- cięcie białka
- modyfikacje posttranslacyjne białka
- degradacja białka

Dostęp do DNA

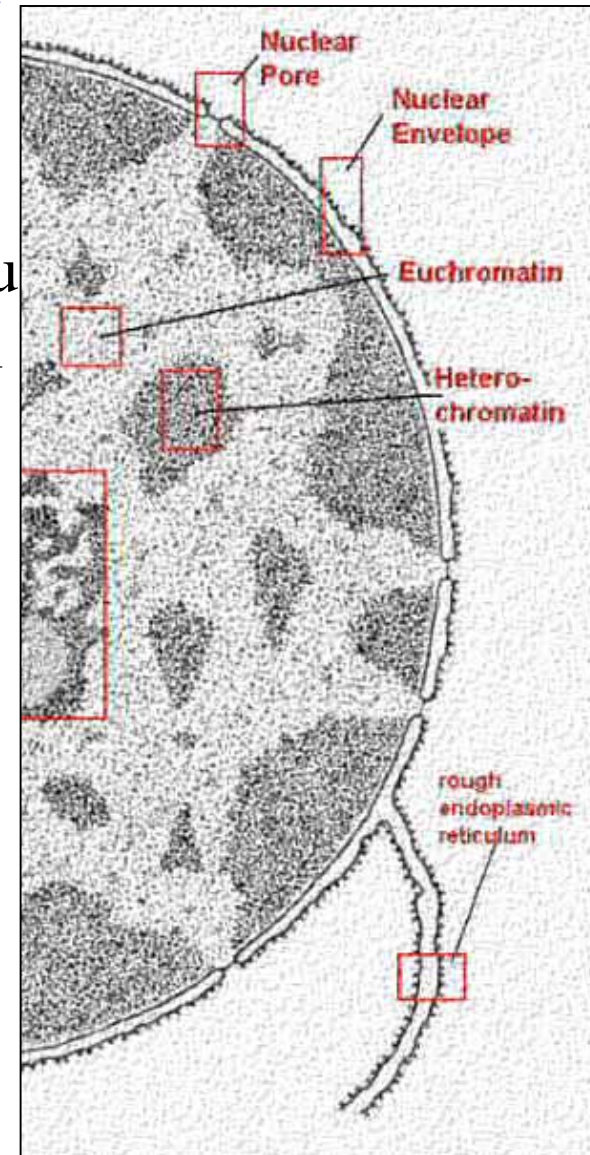
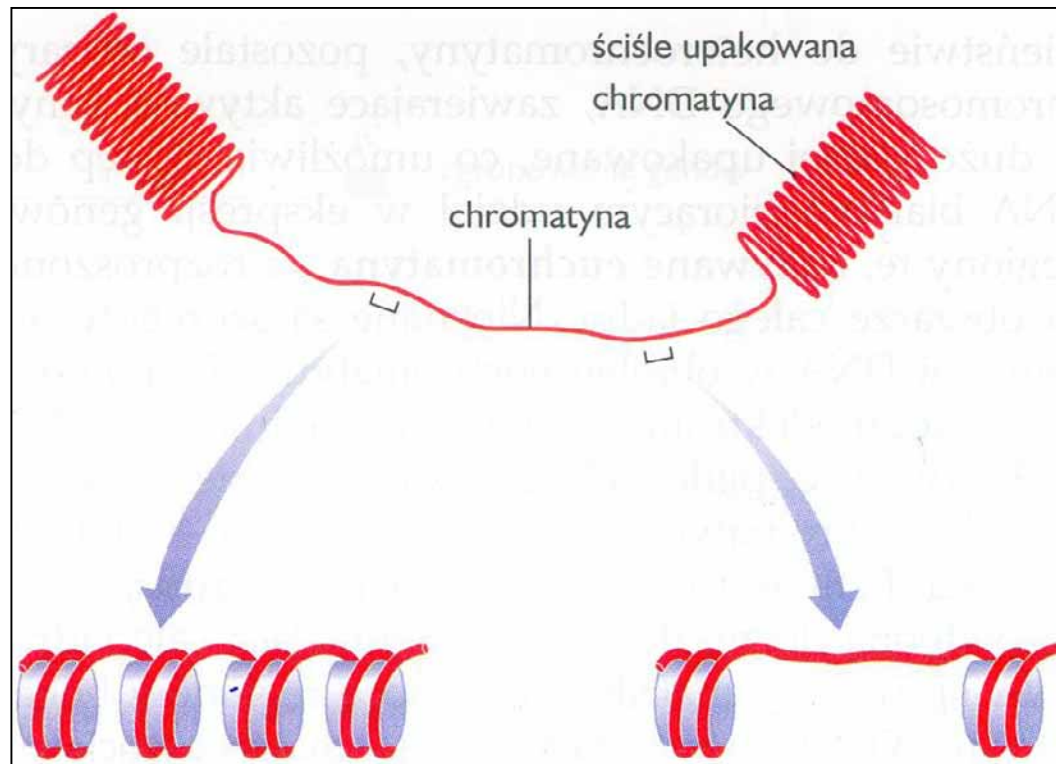
Struktura nukleosomowa chromatyny

- DNA jest nawinięty na rdzenie z histonów H2A, H2B, H3 i H4
- struktury wyższego rzędu

Regulacja struktury nukleosomowej chromatyny

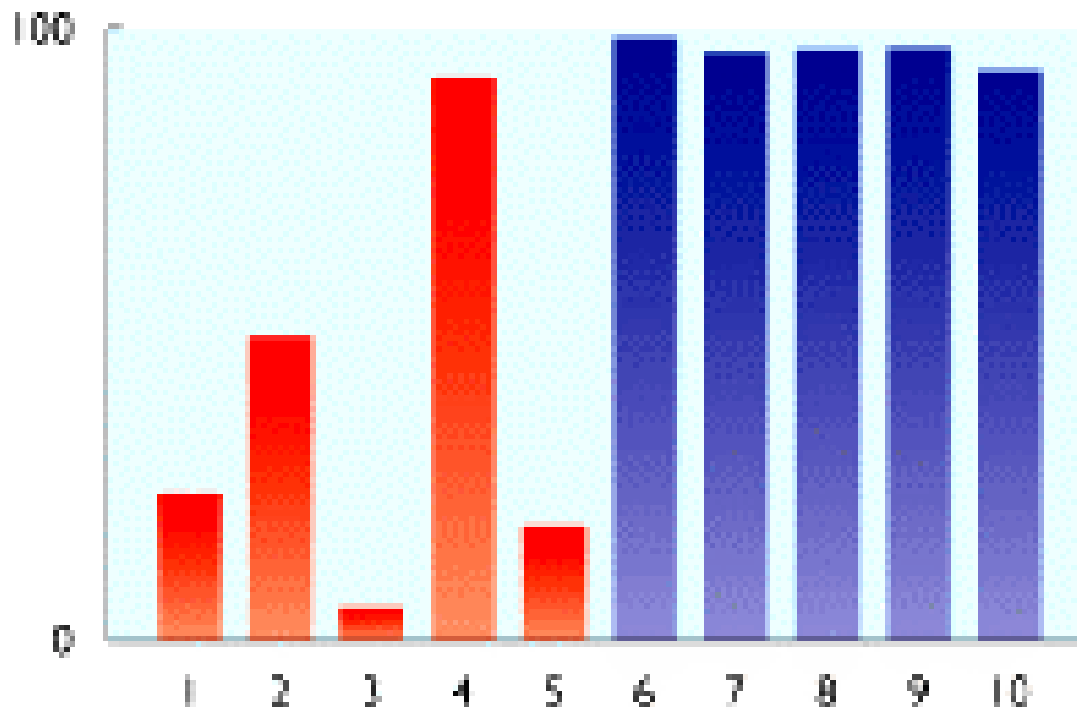
- euchromatyna i heterochromatyna - obszary o strukturze rozluźnionej lub zagęszczonej
- przesuwanie nukleosomów - zwalnianie dostępu do miejsc wiązania czynników transkrypcyjnych

elementy jądra komórkowego

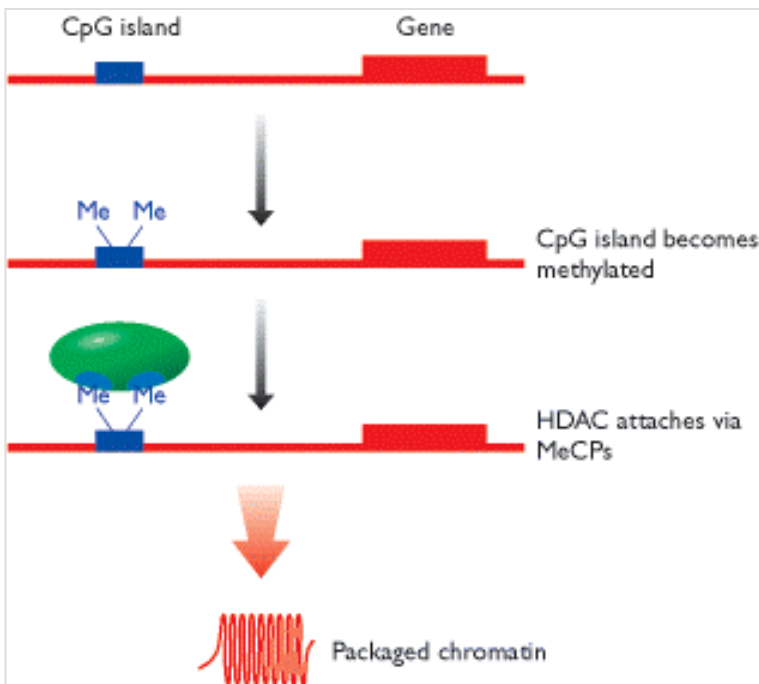
Znaczenie struktury chromatyny dla uzyskiwania organizmów transgenicznych

- miejsce integracji transgenu w genomie silnie wpływa na poziom ekspresji
- sekwencje modyfikujące strukturę chromatyny mogą niwelować efekt pozycyjny

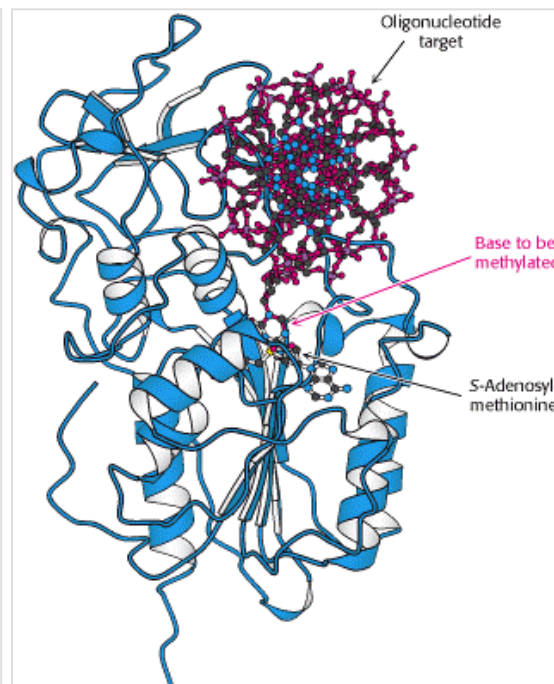

Metylacja DNA

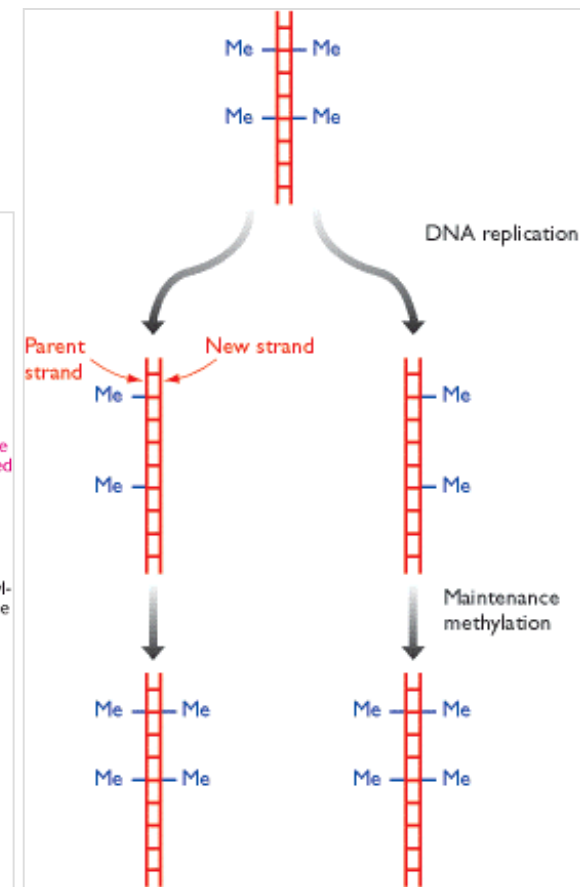
- przyłączenie grupy metylowej do cytozyny
- powoduje zamknięcie danego obszaru chromatyny
- może być podtrzymywana podczas podziałów komórkowych

metylacja DNA a struktura chromatyny

metylotransferaza DNA

podtrzymywanie metylacji DNA

Alternatywne czynniki sigma u *E. coli*

- σ^{70} - wariant główny
- σ^{54} - rozpoznaje geny metabolizmu azotu
- σ^{32} - rozpoznaje geny aktywowane w wysokiej temperaturze
- σ^S - rozpoznaje geny stacjonarnej fazy wzrostu
- σ^F - rozpoznaje geny kodujące białka wici
- σ^E - rozpoznaje geny kodujące białka wydzielane na zewnątrz komórki
- σ^{FecI} - rozpoznaje geny kodujące białka transportu żelaza

Operon laktozowy

- przykład mechanizmu regulacji transkrypcji

LacI

- sekwencje o nieznanej funkcji
- mutacja (*lacI*⁻) *LacZ* aktywny również przy braku laktozy

LacZ

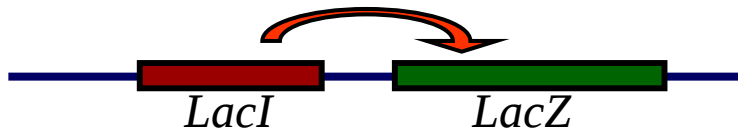
- gen kodujący enzym β -galaktozydazę
- ekspresja indukowana przez laktozę
- mutacja (*lacZ*⁻) brak zdolności rozkładania laktozy

Pytanie: czy *LacI* to czynnik *cis* czy *trans*?

Inicjacja transkrypcji

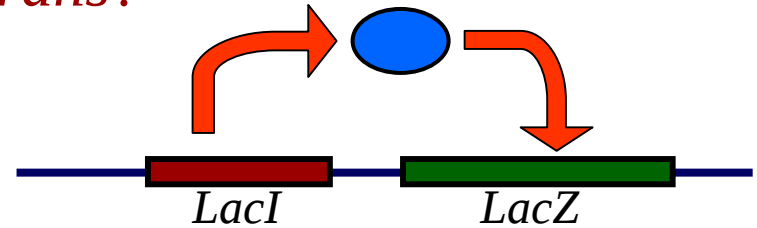
Operon laktozowy

- wiemy że: mutacja (*lacI*⁻) - *LacZ* aktywny również przy braku laktozy
- pytanie: czy *LacI* działa w *cis* czy w *trans*?

działanie *cis*

- *LacI* to sekwencja regulatorowa *LacZ*
- mutacja *lacI*⁻ powinna być dominująca

działanie *trans*

- *LacI* produkuje czynnik regulujący aktywność *LacZ*
- mutacja *lacI*⁻ powinna być recesywna

T6^S Pro⁺ lacI⁻ LacZ⁺ x T6^R pro⁻ LacI⁺ lacZ⁻

fenotyp: ekspresja *LacZ* indukowana
wniosek: *LacI* działa w *trans*

Inicjacja transkrypcji

Operon laktozowy

- wiemy że: mutacja (*lacI*⁻) - *LacZ* aktywny również przy braku laktozy
- wiemy że: *LacI* działa w *trans*
- pytanie: czy *LacI* koduje aktywator czy represor?

	aktywator	represor
- laktoza	niezwiązany	związany
+ laktoza	związany	niezwiązany
co robi	aktywuje	hamuje
mutant	aktywny	nieaktywny

LacI⁺ *LacZ*⁺ x *lacI*⁻ *lacZ*⁻

1. *lacI*⁻ *lacZ*⁻

2. *lacI*⁻ *lacZ*⁻ *LacZ*⁺

3. *lacI*⁻ *lacZ*⁻ *LacZ*⁺ *LacI*⁺

aktywność *LacZ*

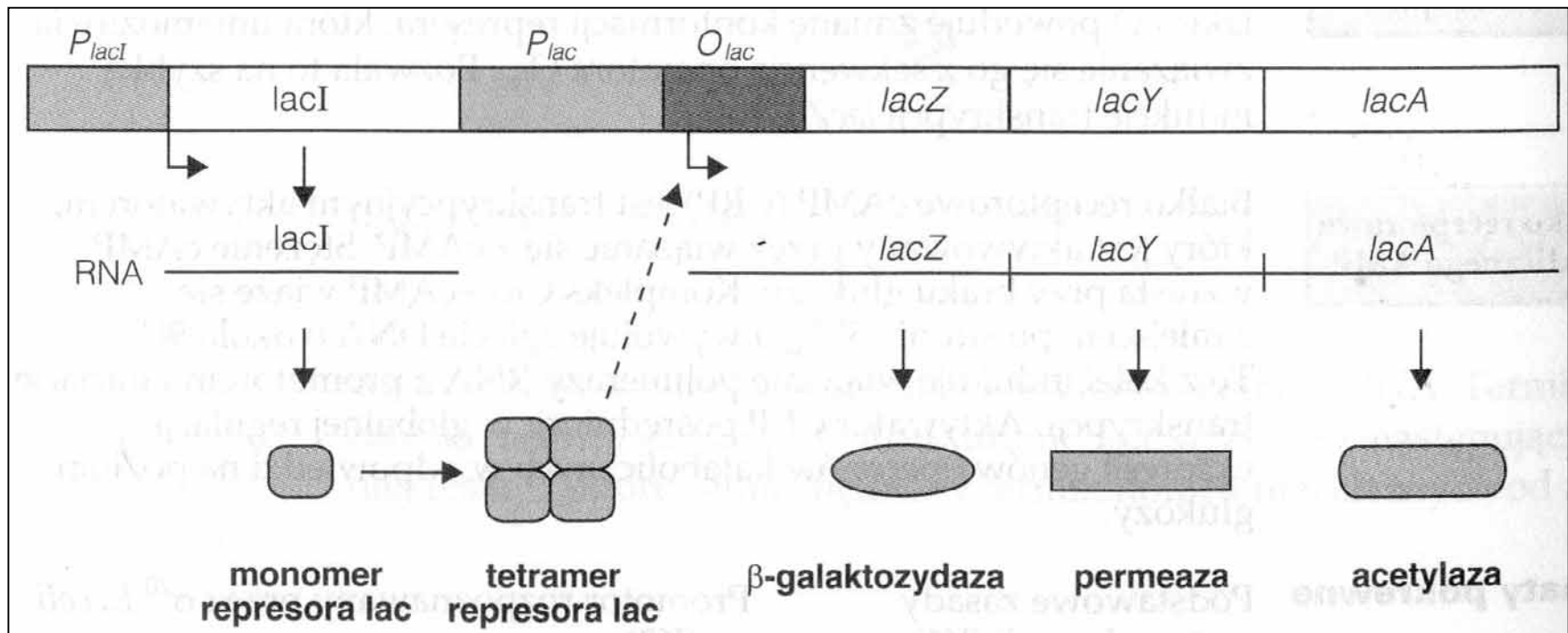
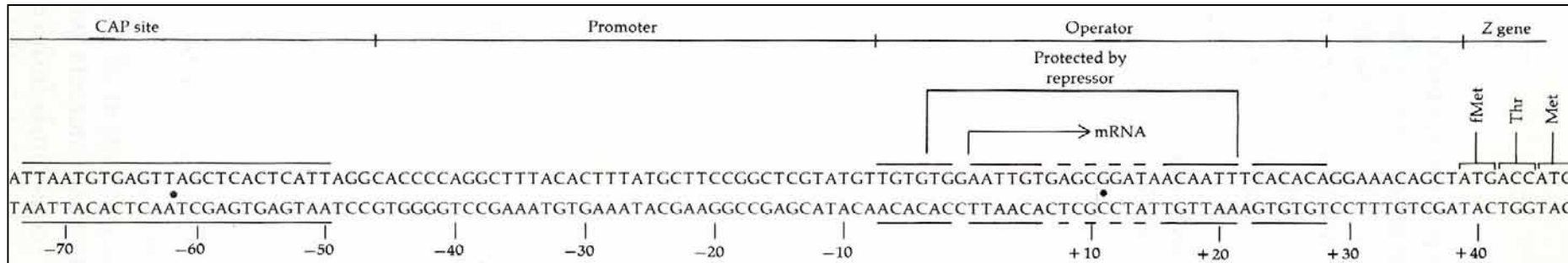
-laktoza   +laktoza

-	-
+	+
-	+

wniosek: *LacI* koduje represor

Inicjacja transkrypcji

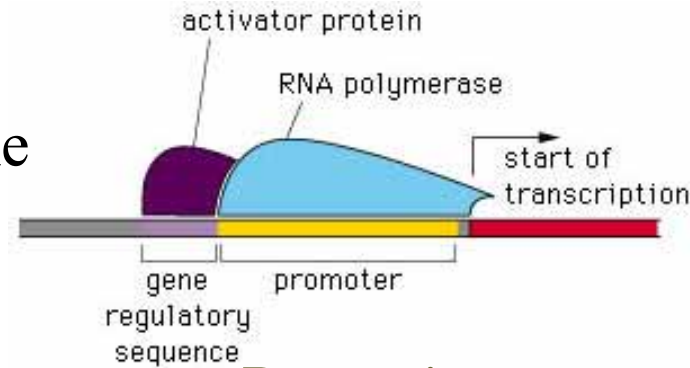
Operon laktozowy - budowa i zasada działania

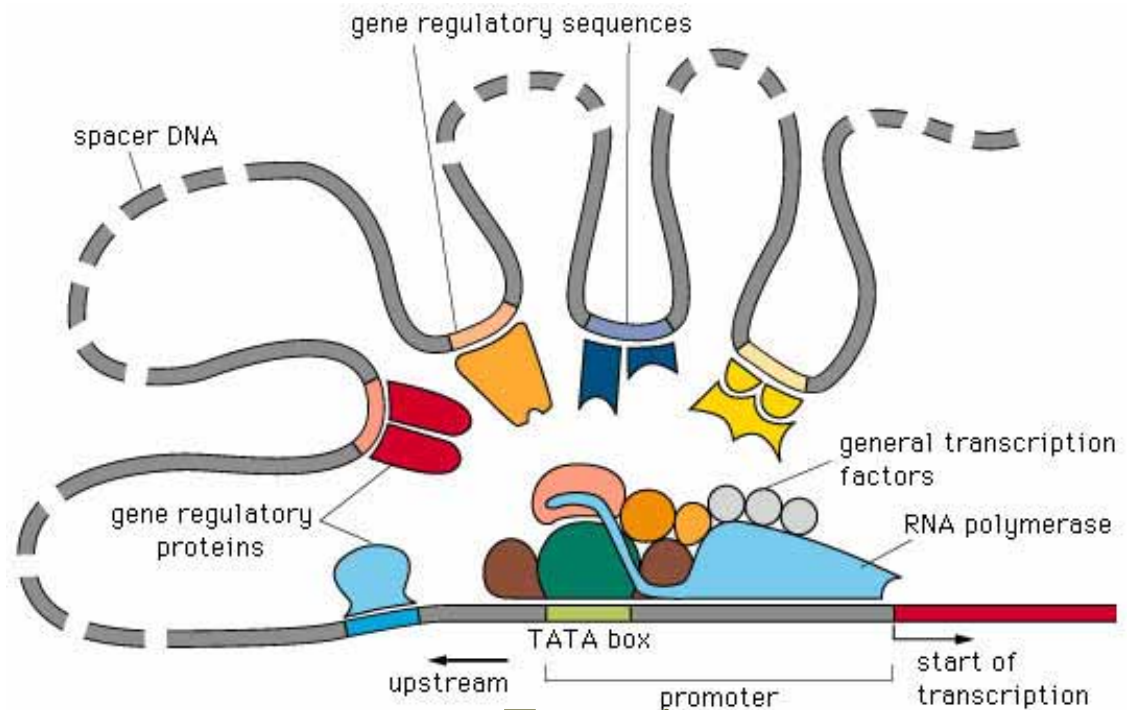
Inicjacja transkrypcji

Regulacja inicjacji transkrypcji u *Eucariota*

- bardziej rozbudowane sekwencje regulacyjne
- przykład: czynniki transkrypcyjne będące receptorami hormonów sterydowych

Procariota

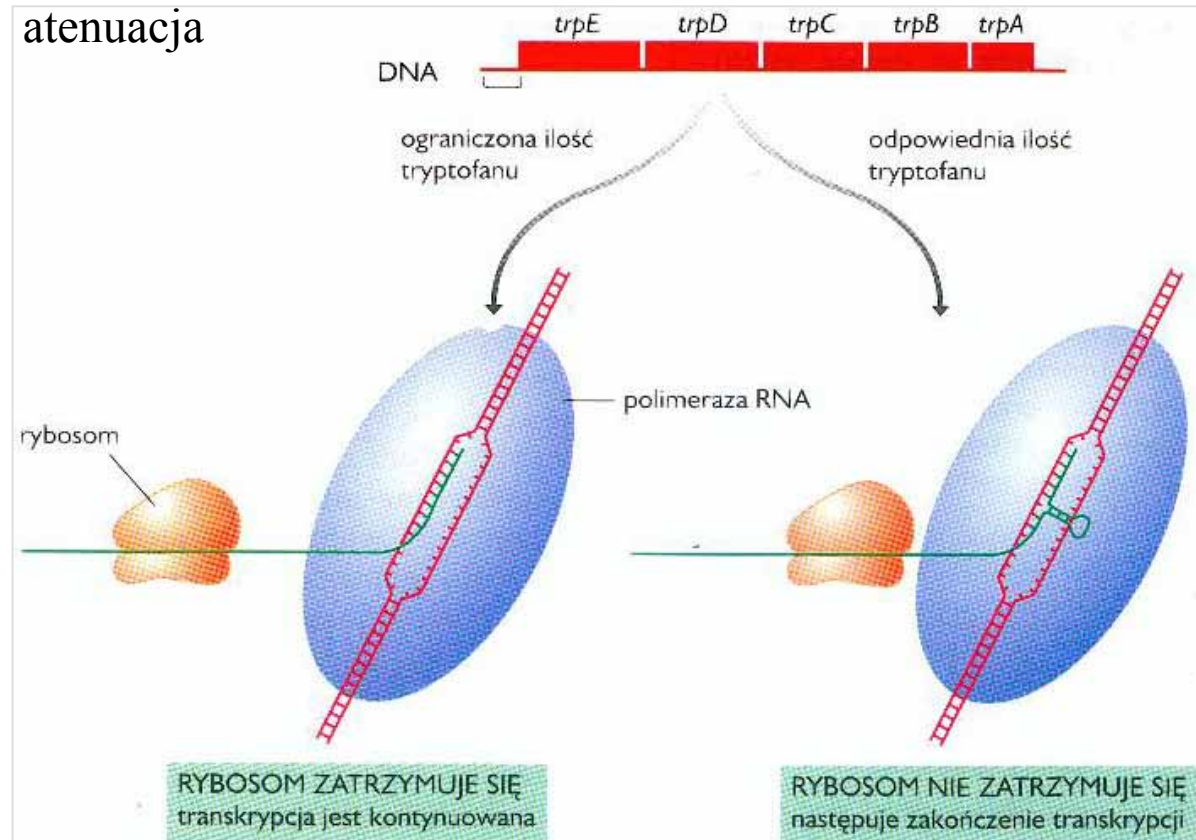
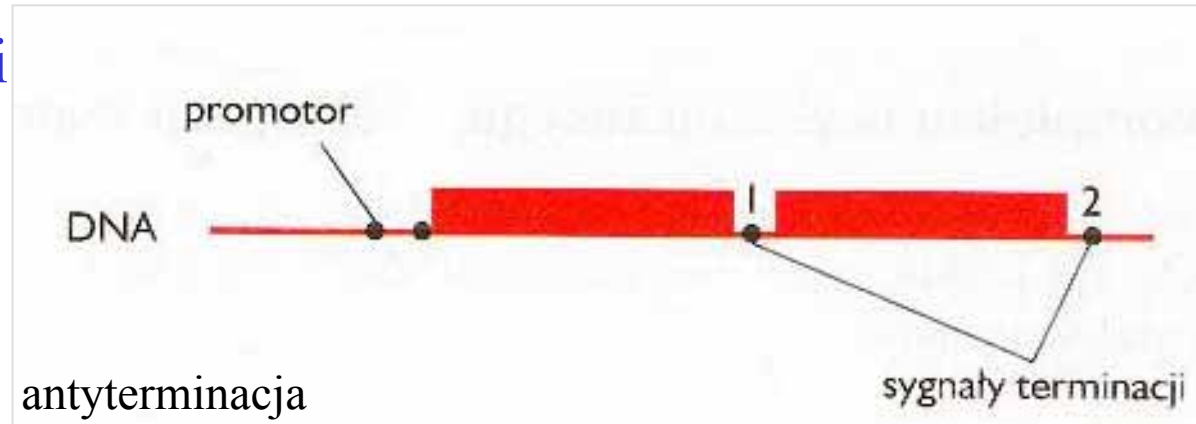

Eucariota

Terminacja transkrypcji

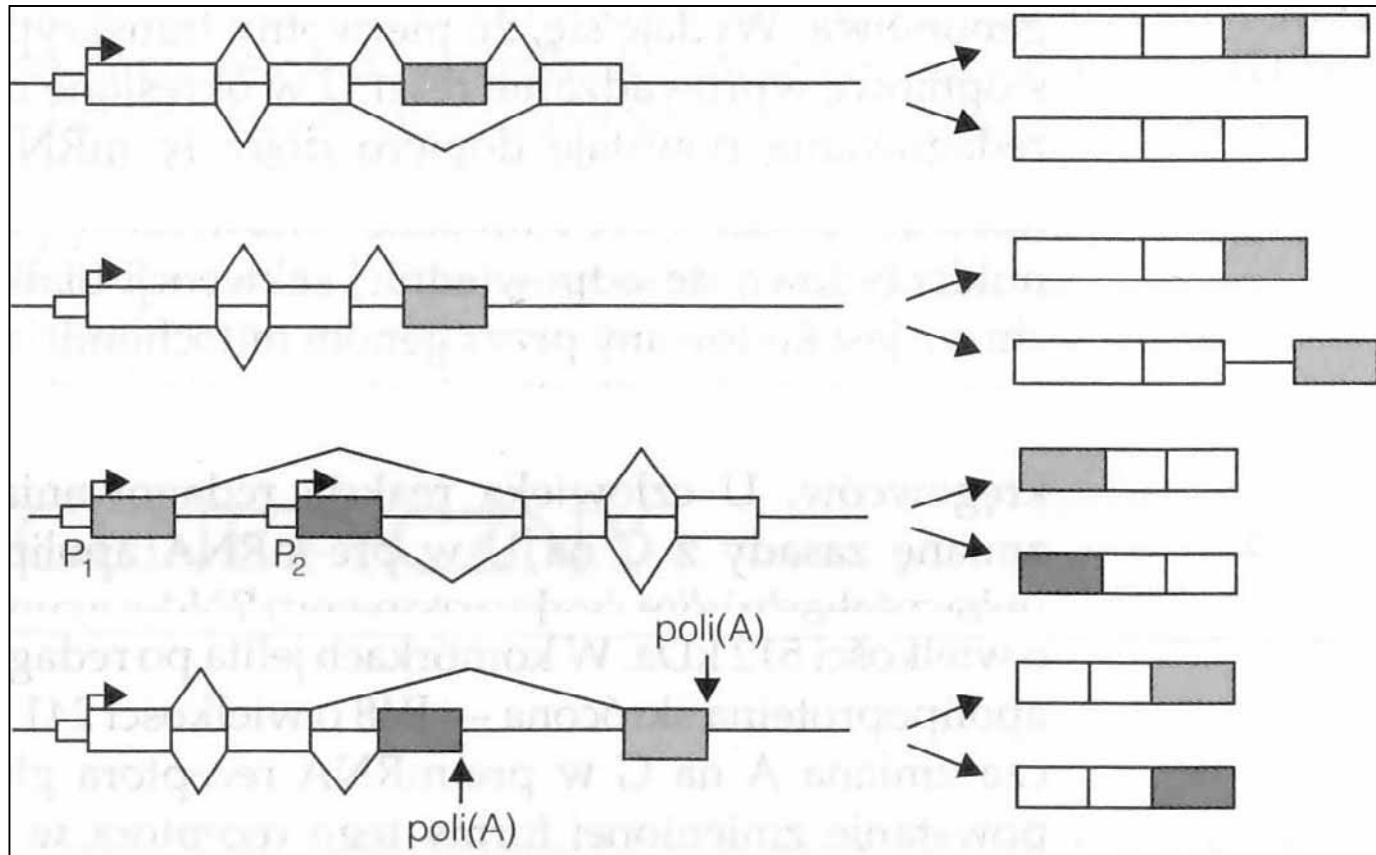
Wybór miejsca terminacji

- antyterminacja - regulacja ekspresji dalszych genów operonu
- atenuacja - regulacja genów biosyntezy aminokwasów

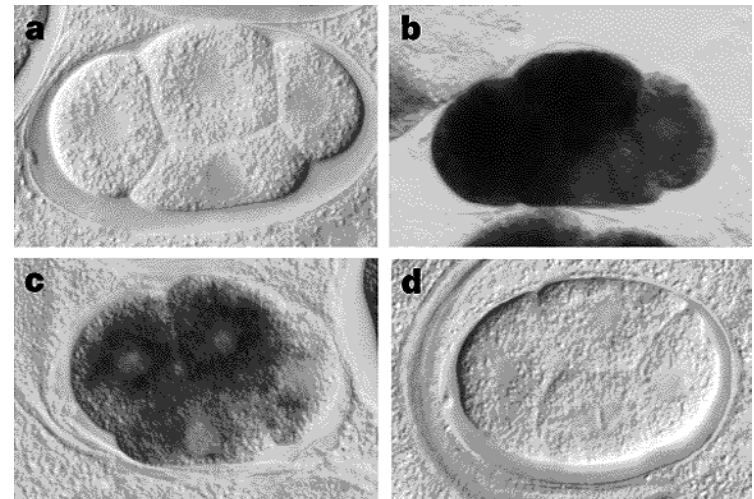
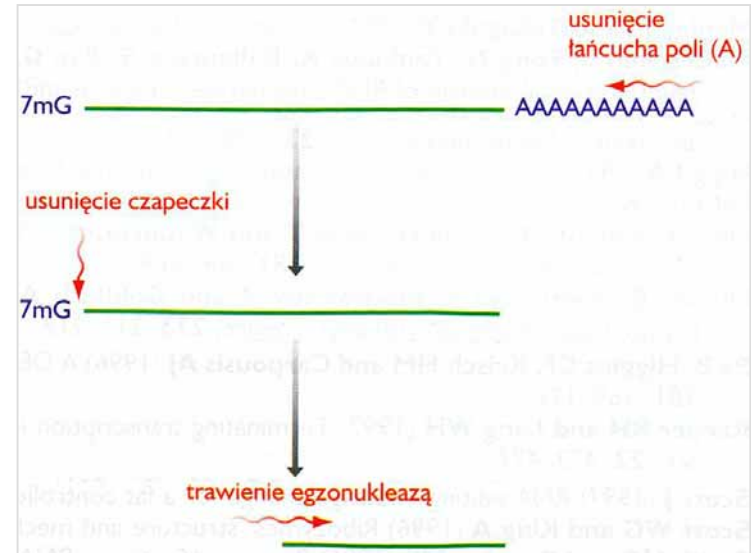
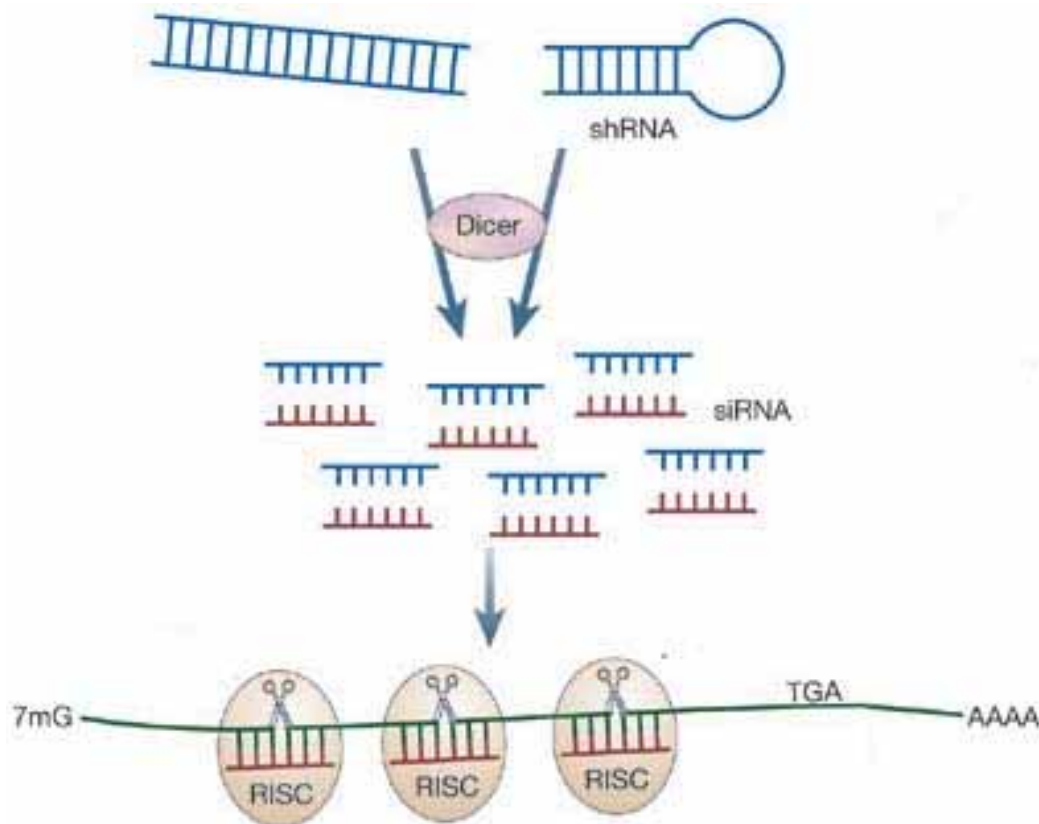
Alternatywny splicing

- omijanie lub pozostawianie egzonu
- wycięcie lub pozostawienie intronu
- wybór egzonu początkowego
- wybór egzonu kończącego

Regulacja stabilności mRNA

- mechanizm zależny od deadenylacji
- sekwencje przyspieszające degradację
- interferencja RNA

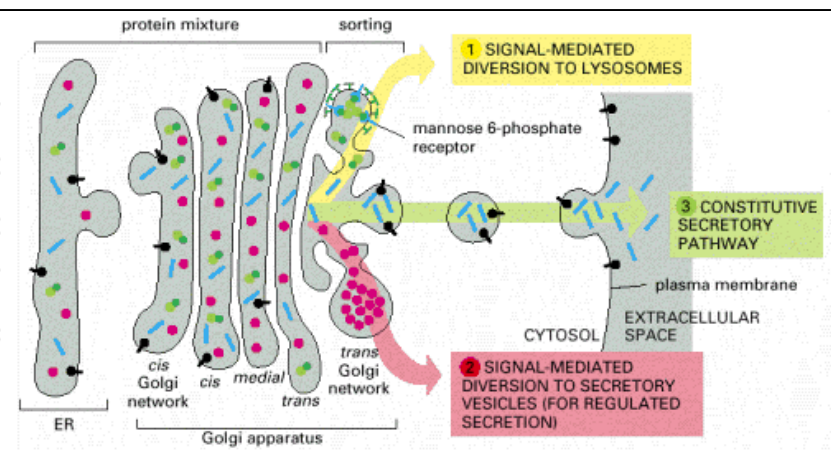
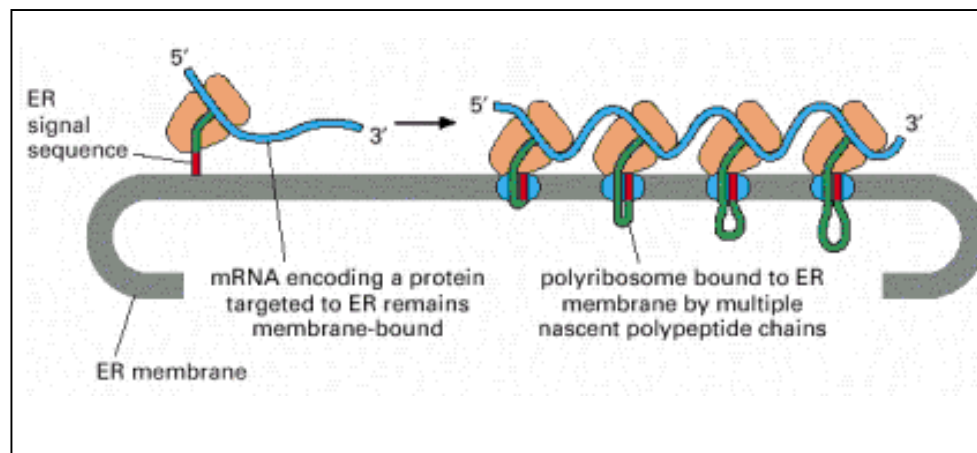
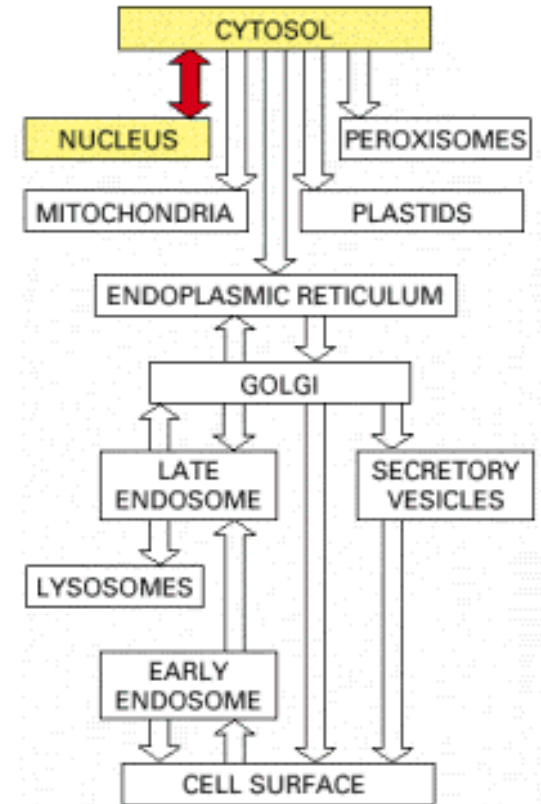
Regulacja inicjacji translacji

- regulacja ogólnego poziomu syntezy białek
  - fosforylacja IF
- regulacja specyficzna
  - synteza białek rybosomalnych u *E. coli*
  - synteza ferrytyny u ssaków
  - synteza transferyny u ssaków

Transport białka

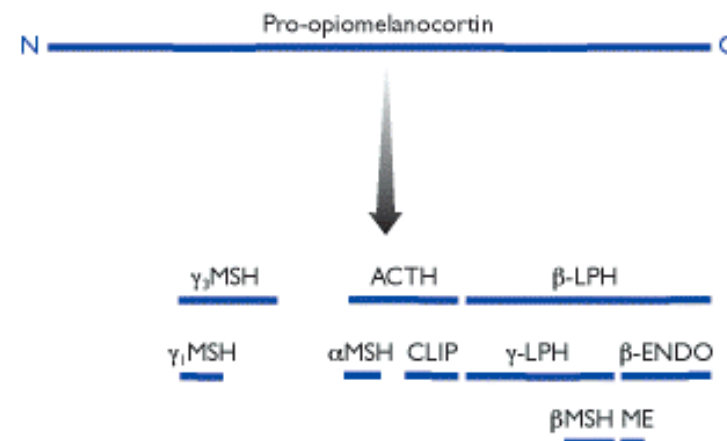
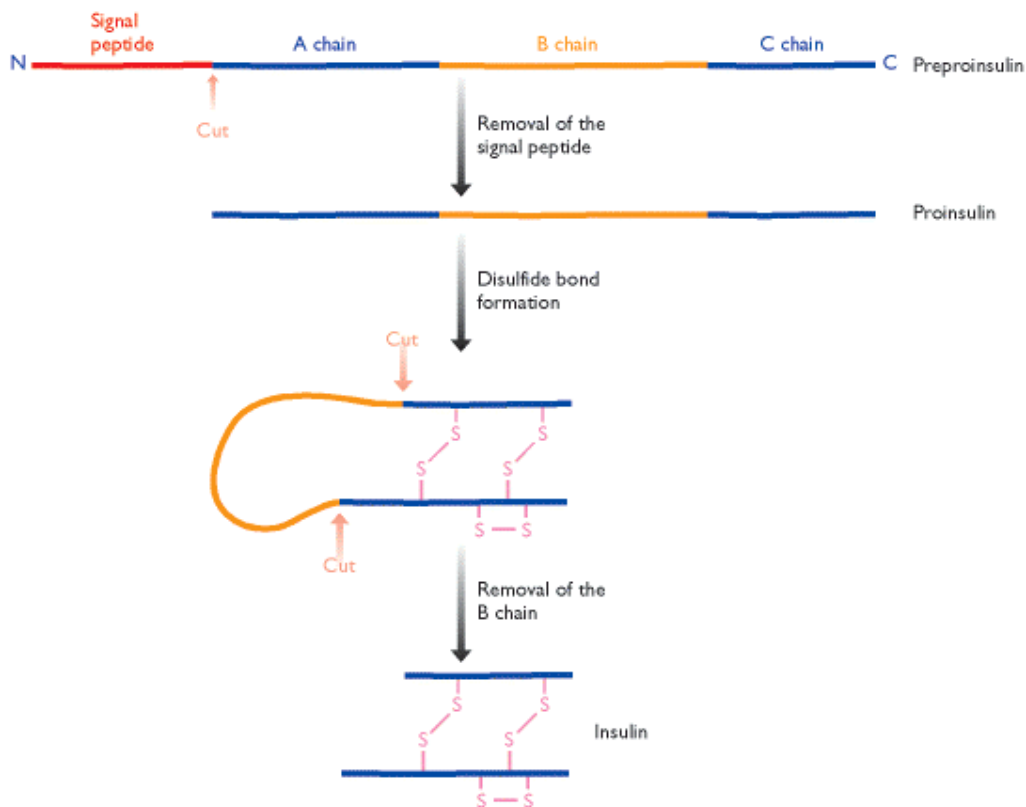
Regulacja transportu białek do różnych przedziałów komórki

- do jądra komórkowego, mitochondriów, plastydów, peroksysomów i retikulum endoplazmatycznego
- o przeznaczeniu białka decyduje sekwencja sygnałowa w białku
- sekwencja sygnałowa jest odcinana

Obróbka proteolityczna białka

- poliproteiny
- odcinanie końców białka
- wycinanie fragmentów ze środka białka

Modyfikacje posttranslacyjne białka

Modyfikacje posttranslacyjne - przyłączenie do białka różnych grup chemicznych

- zmienia właściwości białka

Modification	Amino acids that are modified	Examples of proteins
Addition of small chemical groups		
Acetylation	Lysine	Histones
Methylation	Lysine	Histones
Phosphorylation	Serine, threonine, tyrosine	Some proteins involved in signal transduction
Hydroxylation	Proline, lysine	Collagen
<i>N</i> -formylation	N-terminal glycine	Melittin
Addition of sugar side chains		
O-linked glycosylation	Serine, threonine	Many membrane proteins and secreted proteins
N-linked glycosylation	Asparagine	Many membrane proteins and secreted proteins
Addition of lipid side chains		
Acylation	Serine, threonine, cysteine	Many membrane proteins
<i>N</i> -myristoylation	N-terminal glycine	Some protein kinases involved in signal transduction
Addition of biotin		
Biotinylation	Lysine	Various carboxylase enzymes